

Esej

DA LI SMO IZAŠLI IZ PLATONOVE PEĆINE?

Maja Đurica*

JU Tehnička škola Trebinje
maja08djurica@gmail.com

Uvod

U svojoj čuvenoj alegoriji o pećini, Platon nas uvodi u svijet u kojem su ljudi cijeli svoj život proveli vezani za zid pećine, posmatrajući samo sjenke koje se pojavljuju na zidu. Ova metafora postavlja pitanja o prirodi stvarnosti i našoj sposobnosti da percipiramo istinu. U savremenom svijetu, gdje tehnologija i informacije oblikuju našu percepciju stvarnosti, postavlja se pitanje: da li smo konačno izašli iz Platonove pećine? Ovaj esej istražuje ovu temu kroz prizmu savremenih društvenih fenomena, kritičkog mišljenja i etike, pokušavajući da odgovori na pitanje da li smo zaista slobodni ili smo još uvijek zarobljeni u sopstvenim sjenkama. Platonova alegorija ostaje relevantna i u savremenom društvu, gdje se suočavamo s novim izazovima u razumijevanju stvarnosti, kao što su digitalizacija i globalizacija. U ovom kontekstu, Platonova pećina simbolizuje ne samo fizičku zatvorenost, već i mentalne okove koje stvara naše okruženje i društvo.

Teza

Teza ovog eseja je da, iako smo postigli određeni na-

predak u razumijevanju stvarnosti i kritičkom razmišljanju, još uvijek ostajemo zarobljeni u modernim verzijama Platonove pećine, koje se manifestuju kroz medije, društvene mreže i kolektivne predrasude.

Napredak u znanju i tehnologiji

Ljudska civilizacija postigla je značajan napredak u znanju i tehnologiji. Razvoj nauke i filozofije omogućio nam je da razumijemo svijet oko sebe na načine koji su nekada bili nezamislivi. Na primjer, teorija relativnosti i kvantna mehanika revolucionisale su naše shvatanje prostora i vremena, dok nam internet omogućava pristup ogromnoj količini informacija. Ovaj napredak može izgledati kao napuštanje pećine neznanja. Međutim, u moru dezinformacija i lažnih vijesti, kvalitet tih informacija je često upitan, te je veoma teško razlikovati istinu od fikcije. Danas smo svjesni postojanja različitih izvora informacija, ali nismo sposobni da razlikujemo stvarno znanje od fikcije. Kako Mark Twain ističe: „Problem sa svijetom nije u tome što ljudi premalo znaju; radi se o tome da oni znaju toliko stvari koje jednostavno nisu tačne.”¹ Bez obzira na

1 Mark Twain. Preuzeto (03.11.2024.) sa: <https://www.goodreads.com/quotes/197184-the-trouble-with-the-world-is-not-that-people-know#:~:text=%E2%80%9CThe%20trouble%20with%20the%20world%20is%20not%20that,things%20that%20just%20aren%27t%20so.%20%E2%80%95%20Mark%20Twain>

* Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia Banja Luka tradicionalno organizuje takmičenje u pisanju filozofskih eseja, a povodom Međunarodnog dana filozofije koji se obilježava svakog trećeg četvrtka u novembru. Takmičenje se odvija putem Konkursa za najbolji filozofski esej, na kojem mogu učestvovati srednjoškolci Bosne i Hercegovine, a drugo mjesto i novčanu nagradu u iznosu od 200,00 KM za 2024. godinu osvojila je Maja Đurica, učenik II razreda, JU Tehnička škola Trebinje. Konkurs za najbolji filozofski esej se organizuje uz pokroviteljstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i podršku Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske.

to što je tehnologija omogućila brži pristup informacijama, ona takođe stvara iluziju znanja, gdje se često podaci miješaju s dezinformacijama. Iako nam progres može stvoriti osjećaj prosvjetljenja, u stvarnosti još uvijek posmatramo sjenke na zidu.

Kritičko mišljenje i društvene mreže: Virtuelna pećina

Iako obrazovni sistemi širom svijeta promoviraju kritičko mišljenje, društvene mreže često podstiču površno razmišljanje. Društvene mreže, kao dominantan kanal informacija i interakcije, favorizuju sadržaj koji izaziva emocije umjesto onog koji podstiče duboko promišljanje. Tako smo zarobljeni u novoj vrsti pećine – virtuelnoj stvarnosti koja oblikuje naše percepcije i stavove. Pierre Bourdieu naglašava kako „Kultura, mediji i društvene strukture formiraju „navike uma“ – automatske obrasce razmišljanja koji nas drže unutar određenih kognitivnih okvira.“² Algoritmi društvenih mreža stvaraju sopstvene pećine, nudeći nam sadržaj koji potvrđuje naša postojeća uvjerenja, što stvara „echo chambers“ ili eho komore. „Informacije mogu dolaziti iz mnogih različitih izvora i perspektiva, ali kada stalno čujete iste perspektive i mišljenja iznova i iznova, možda se nalazite u nečemu što se naziva eho komora.“³ Ovaj fenomen pokazuje kako ljudi često konzumiraju informacije koje potvrđuju njihove postojeće stavove, umjesto da se suoče s različitim perspektivama, što nas vodi ka polarizaciji društva. William James je rekao kako „Mnogi ljudi misle da razmišljaju, dok zapravo samo preuređuju svoje predrasude“.⁴ Ova izjava naglašava kako ljudi često traže potvrdu onoga u šta već vjeruju. Virtuelna pećina u kojoj smo zarobljeni duboko je personalizovana i potvrđuje naše već formirane stavove. Ova virtuelna pećina ne samo da utiče na pojedince, već i na šire društvene strukture, oblikujući javno mišljenje na načine koji mogu biti opasni za demokratiju.

Kolektivne predrasude: Novi okovi uma

Kolektivne predrasude, takođe, oblikuju naše shvatanje stvarnosti. Često prihvatamo stereotipe ili predrasude kao istinu bez kritičkog preispitivanja. Ove predrasude mogu biti zasnovane na polu, rasi ili socioekonomskom statusu i mogu nas spriječiti da vidimo širu sliku. Predrasude su još jedan način na koji ostajemo zarobljeni u pećini. „Prema teoriji socijalne kognicije, skloni smo brzom generalizaciji i formiranju stereotipa na osnovu ograničenih informacija, što nam omogućava brzo donošenje odluka, ali često po cijenu istinitosti i pravde.“⁵ Moderni okovi uma obuhvataju rasne, rodne, ekonomske i socijalne predrasude, a svaka od ovih „pećina“ predstavlja za pojedinca sopstvenu verziju istine, koja se rijetko preispituje. Kada su ljudi okovani kolektivnim predrasadama, ne vide istinu izvan tih okova. Ove predrasude ne samo da oblikuju naše lične stavove, već i utiču na društvene norme i vrijednosti. Pored toga, kolektivne predrasude često se prenose s generacije na generaciju, čime se prenosi neznanje i otežava kritičko razmišljanje u društvu. Platonova alegorija nas podsjeća da oslobođenje zahtijeva hrabrost, jer izlazak iz pećine znači suočavanje s nepoznatim.

Kontraargumenti: Postoji li put iz pećine?

Postoje i argumenti koji sugerišu da smo ipak, napustili Platonovu pećinu. Globalizacija je, na primjer, omogućila veće razumijevanje među kulturama i narodima, pružajući priliku da proširimo svoje horizonte. Mogućnosti putovanja, učenja jezika i povezivanja s ljudima širom svijeta podstiču razumijevanje različitih kultura i vrijednosti, što može doprinijeti smanjenju predrasuda. Međutim, važno je napomenuti da su ove mogućnosti često privilegija onih koji imaju pristup resursima i obrazovanju, čime se stvara dodatni sloj nejednakosti u pristupu znanju. Pored toga, digitalni alati i platforme za učenje omogućavaju ljudima iz različitih sredina da pristupe znanju koje je nekada bilo dostupno samo privilegovanim grupama. Napredak

- 2 Pierre Bourdieu. *Cognitive Sociology*. Preuzeto (03.11.2024.) sa: <https://academic.oup.com/edited-volume/34264/chapter-abstract/290493207?redirectedFrom=fulltext&login=false>
- 3 Digital Media Literacy. *What is an Echo Chamber?* Preuzeto (03.11.2024.) sa: <https://edu.gcfglobal.org/en/digital-media-literacy/what-is-an-echo-chamber/1/>
- 4 William James. Preuzeto (03.11.2024.) sa: <https://www.socratic-method.com/quote-meanings-interpretations/william-james-a-great-many-people-think-they-are-thinking-when-they-are-merely-rearranging-their-prejudices>
- 5 Albert Bandura's Social Cognitive Theory. Preuzeto (03.11.2024.) sa: <https://www.simplypsychology.org/social-cognitive-theory.html>

u nauci takođe osvjetljava „pećinske zidove” kroz kritičku analizu i objektivnu verifikaciju informacija, a moderni obrazovni sistemi promovišu analitičko mišljenje i etiku u istraživanju. Ipak, i dalje ostaje pitanje koliko su ove mogućnosti dostupne svima.

Filozofska refleksija: Šta znači spoznati svjetlost?

Platonova alegorija nas podsjeća da spoznaja ne treba da se zasniva samo na tehničkom znanju, već i na moralnoj odgovornosti i otvorenosti za različite perspektive. Karl Jaspers, naglašava: „Čovjek je beskonačno veći nego što može spoznati.”⁶ Spoznaja svjetlosti zahtijeva ne samo intelektualnu radoznalost već i emocionalnu inteligenciju da se suočimo sa sopstvenim predrasudama i strahovima. U tom smislu, pravi izlazak iz pećine nije samo intelektualno dostignuće, već i unutrašnja transformacija. Ova „spoznaja svjetlosti” u modernom svijetu prevodi se u izgradnju empatije i sposobnost sagledavanja svijeta izvan sopstvenih okvira. Platon nam poručuje da „spoznaja dobra predstavlja proces koji zahtijeva kako intelektualno razumijevanje, tako i promjenu pojedinca.”⁷ Ova unutrašnja transformacija zahtijeva ne samo intelektualnu radoznalost, već i spremnost da se suočimo sa sopstvenim slabostima i nesigurnostima.

Zaključak

Uzimajući u obzir sve prethodno navedeno, možemo reći da je pitanje o tome da li smo izašli iz Platonove pećine kompleksno. Iako smo postigli značajan napredak u znanju i tehnologiji, te imamo pristup brojnim informacijama, još uvijek ostajemo zarobljeni u modernim verzijama pećine kroz dezinformacije, površno razmišljanje i kolektivne predrasude. Naša prividna sloboda zapravo nas zadržava u savremenoj verziji pećine – sada samo posmatramo više sjenki na zidu. Izlazak iz Platonove pećine podrazumijeva suočavanje sa sopstvenim predrasudama, stalno kritičko preispitivanje informacija i moralnu odgovornost u interpretaciji stvarnosti. Platonova pećina nije samo metafora za neznanje; ona je podsjetnik na beskonačnu potragu za istinom i na to da sloboda uma ne zavisi samo od količine informacija, već i od spremnosti da se suočimo s kompleksnom stvarnošću. Naša sposobnost da

se oslobodimo okova neznanja zavisi od naše volje da preispitamo sopstvena uvjerenja i otvorimo se ka različitim perspektivama. Sam proces izlaska iz pećine predstavlja put samospoznaje, koji se odvija kroz obrazovanje i transformaciju. Platon sugerira da prosvjetljenje nije jednostavno – ono je borba protiv sjenki koje zamagljuju istinu. Taj put nije jednostavan, jer suočavanje s istinom često donosi bol, dok neznanje pruža lažnu utjehu. Napuštajući pećinu, pojedinac počinje da preispituje svoja uvjerenja, dok oni koji ostaju u pećini pasivno prihvataju sjenke kao stvarnost, ne shvatajući svoje sopstvene okove. Na osnovu svega prethodno navedenog, možemo zaključiti da je **potvrđena** početna **teza** ovog eseja. Pravi izlazak iz Platonove pećine zahtijeva zajednički napor svih nas da radimo na prevazilaženju predrasuda i razvoju kritičkog razmišljanja u društvu. Kako možemo razvijati kritičko mišljenje i prevazići sopstvene predrasude? Ta pitanja nas vode ka pravom izlasku iz pećine i otvaraju put ka istinskoj slobodi.

6 Karl Jaspers. Preuzeto (04.11.2024.) sa: https://www.azquotes.com/author/7378-Karl_Jaspers

7 Lodhi, Anam. *Education and Plato's Allegory of the Cave*. Preuzeto (04.11.2024.) sa: <https://medium.com/indian-thoughts/education-and-platos-allegory-of-the-cave-bf7471260c50>